

Ni+ steunpunt cultureel erfgoed

Veerdijk 32, 1531 MS WORMER - Telefoon: 075-647 4513 - Fax: 075 - 640 0484

WITH COMPLIMENTS

Wij doen u hierbij, zonder enige begeleidend schrijven, de bijgesloten stukken toekomen.

- Ter informatie.
- Ingevolge uw verzoek.
- Volgens (telefonische) afspraak.
- Om te behouden.
- Onder dankzegging retour.
- Zie opmerkingen hieronder:

Met vriendelijke groet,

Rechtstreeks nummer:
075 - 647

M. Huisman.
kopie: B. J. J. J.

CULTUURHISTORISCH KADER VOOR DE ONTWIKKELING VAN DEELGEBIED IV

'Duin en Beek' Park Brederode te Bloemendaal

steunpunt cultureel erfgoed
SCENH-rapport cultuurhistorie 2

NI

CULTUURHISTORISCH KADER VOOR DE ONTWIKKELING VAN DEELGEBIED IV

'DUIN EN BEEK'

PARK BREDERODE TE BLOEMENDAAL

Colofon

SCENH-rapport cultuurhistorie 2

Opdrachtgever: Park Brederode C.V.
Titel: Cultuurhistorisch kader voor de ontwikkeling van deelgebied IV 'Duin en Beek' te Bloemendaal
Status: Definitief
Datum: 29 augustus 2005
Projectnummer: 05P057
Auteurs: drs. R.M.G.M. Zaal
Illustraties: Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, tenzij anders vermeld

ISSN: 1871-398X

© Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Wormer, augustus 2005

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Het Steunpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Veerdijk 32
1531 MS Wormer

Telefoon 075-647 45 13
Fax 075-640 04 84
Email info@cultureelerfgoednh.nl
Internet www.cultureelerfgoednh.nl

INHOUDSOPGAVE

1.	INTRODUCTIE	7
1.1	Inleiding.....	7
1.2	Administratieve gegevens	8
2.	DE HUIDIGE SITUATIE BINNEN HET PLANGEBIED EN NIEUWE ONTWIKKELINGEN	9
3.	OVERZICHT ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS ONDERZOEKSGBIED	11
3.1	Inleiding.....	11
3.2	Ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en eerste bewoning	11
3.3	Water.....	12
3.4	Hofstede en buitenplaats	13
3.5	Krankzinnigengesticht	14
4.	INVENTARISATIE VAN AANWEZIGE CULTUURHISTORISCHE WAARDEN	17
4.1	Archeologie.....	17
4.2	Historische geografie / landschapsarchitectuur	18
4.3	Historische (steden)bouwkunde	19
4.4	Zichtlijnen.....	20
5.	CULTUURHISTORISCHE KANSEN- EN RISICOANALYSE	21
5.1	Archeologie.....	21
5.2	Historische geografie.....	21
5.3	Historische (steden) bouwkunde.....	22
5.4	Zichtlijnen.....	22
6.	CULTUURHISTORISCH BELEIDSADVIES	23
6.1	Onderdeel archeologie: selectieadvies	23
6.2	Onderdeel historische geografie en (steden)bouwkunde.....	24
6.3	Zichtlijnen.....	24
	LITERATUUR- EN DOCUMENTATIELIJST	25
	AFBEELDINGEN	26
	Afbeelding 1	26
	Afbeelding 2	28
	Afbeelding 3	30
	Afbeelding 4	32
	Afbeelding 5	34
	Afbeelding 6	36
	Afbeelding 7	38
	Afbeelding 8	40
	Afbeelding 9	42
	Afbeelding 10	44

Afbeelding 11	46
Afbeelding 12	48
Afbeelding 13	50
Afbeelding 14	52
Afbeelding 15	54
Afbeelding 16	56
Afbeelding 17	58
Afbeelding 18	60
BIJLAGE 1	65
Redengevende omschrijving van Meerzicht	65
BIJLAGE 2	69
Redengevende omschrijving van het Koetshuis	69

1. INTRODUCTIE

1.1 Inleiding

Dit Cultuurhistorisch Kader (CHK) heeft betrekking op deelgebied IV 'Duin en Beek' van bestemmingsplan Meer en Berg (Park Brederode) te Bloemendaal. 'Duin en Beek' is binnen het plangebied Park Brederode in het noord-westen gelegen.

Het CHK is opgesteld door het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland.

Park Brederode omvat het terrein en de gebouwen van het voormalige provinciale Psychiatrisch Ziekenhuis. In 1995 werd deze functie opgeheven en resteerde een overwegend 150 jaar oud park en gebouwen uit diverse perioden.

Sinds enige jaren worden plannen ontwikkeld om het park en een keuze uit de gebouwen te herbestemmen tot een hoogwaardige woonlocatie, waarbij cultuurhistorische, natuurlijke en ecologische waarden uitgangspunt zijn. Het park wordt vrij toegankelijk.

De ontwikkeling van het gebied is opgedeeld in fasen, gericht op deelgebieden.

Het eerste gebied dat voor een nadere uitwerking ter hand wordt genomen is deelgebied IV 'Duin en Beek'. Dit CHK is dan ook een uitwerking c.q. een verdieping van deel 2 van het Masterplan Park Brederode Bloemendaal 'Ontwerpgericht historisch onderzoek Meerenberg'¹. In dit CHK wordt nader ingezoomd op de archeologische, bouwhistorische en landschappelijke gegevens en waarden op de locatie 'Duin en Beek', die in het uiteindelijke ontwerp voor dit gebied kunnen worden verwerkt, dan wel als inspiratiebron kunnen dienen.

Het onderzoeksgebied is groter dan het plangebied. In het westen strekt het plangebied zich uit langs de grens van het terrein op de binnenduinrand. In het noorden is Velsereind de grens. Aan de oostkant is het meertje vanwege de samenhang met de hofstede Meer en Berg en het koetshuis inbegrepen (afb. 2).

Het archeologische onderzoek dat onderdeel uitmaakt van dit Cultuurhistorisch Kader voor 'Duin en Beek', is uitgevoerd conform de richtlijnen van de KNA2. Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is, om in het kader van de geplande werkzaamheden in voldoende mate rekening te kunnen houden met de archeologische aspecten op deze locatie. Binnen het onderzoeksgebied worden diverse soorten archeologische resten verwacht die samenhangen met de ligging, de bewoning en het gebruik van 'Duin en Beek'. In de archeologische databank ARCHIS is gewag gemaakt van een aantal waarnemingen gedaan bij de ruïne van Brederode, nabij het plangebied. Naast deze informatie zullen historische bronnen, met name kaartmateriaal, worden gebruikt om een beeld te verkrijgen van de ruimtelijke ontwikkeling in het verleden. Ook informatie uit rapport 506 van RAAP is hierbij betrokken³.

¹ Camp & Kamphuis.

² Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie: "Selectieadvies = Schriftelijk advies aan het bevoegd gezag. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologisch beleid van de betrokken overheid."

³ Raemaekers.

1.2 Administratieve gegevens

Datum: 29 augustus 2005
Opdrachtgever: Park Brederode C.V.
Postbus 71
2100 AB Heemstede
Contactpersoon: de heer F.H.W.Bekker
tel. 023 548 53 05
fax 023 548 54 39
Uitvoerder onderzoek: Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Contactpersoon: mw. drs. R.M.G.M.Zaal
Bevoegd gezag (BG): **Gemeente Bloemendaal**
Locatie: Gemeente Bloemendaal
Bestemmingsplan: Meer en Berg
Topografische Kaart van Nederland: **Kaartblad 25A**
Centrumcoördinaten plangebied: **102735 / 493077**
Archeologisch advies: **drs. G.P. Alders**
Historisch-geografisch advies: mw. drs. M. Visser-Poldervaart
Kaarten: **drs. F. G.van den Berg**

2. DE HUIDIGE SITUATIE BINNEN HET PLANGEBIED EN NIEUWE ONTWIKKELINGEN

Park Brederode ligt ten zuiden van Santpoort en de ruïne van Brederode en ten noordwesten van het dorp Bloemendaal, overwegend op de strandvlakte tussen de oostelijke strandwal waar Bloemendaal op is gesticht en de westelijk gelegen Jonge Duinen tussen de strandvlakte en de zee.

Het plangebied ligt in de noord-westhoek van het park. Karakteristiek voor het gebied is de combinatie van de duinvoet van de jonge duinen (ca. 1000 - 1850 na Chr.) in het westen en het oostelijker gelegen kwelgebied in de strandvlakte. De strandwal waarop Bloemendaal ligt ten oosten van de genoemde strandvlakte, valt buiten de beschouwing van dit deelgebied. Het plangebied bestaat uit een segment van het oorspronkelijke park bij het provinciaal psychiatrisch ziekenhuis Meerenberg van Zocher uit 1844-1852, en een uitbreiding daarvan door de aankoop van hofstede 'Bloemendaals Begin' in 1885.

In het plangebied op de plek van de tweede carré 'Meerenberg II' (1885-1985), staan nu drie clustervormige laagbouw-paviljoens van de voormalige psychiatrische kliniek uit de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw.

In de plannen voor 'Duin en Beek' blijven de gebouwen van de oorspronkelijke hofstede Meer en Berg, nu bekend onder de naam Meerzicht en het Koetshuis, bestaan. Ook het meertje blijft gehandhaafd. Monumentale bomen in het gebied zijn geïnventariseerd en worden behouden.

Om het duinlandschap verder het park in te trekken zal in 'Duin en Beek' een geaccidenteerd terrein worden gecreëerd, waarbij grond wordt verzet. Om ruimte te maken voor de toekomstige nieuwbouw in het plangebied 'Duin en Beek' zullen de bestaande paviljoens worden gesloopt. De nieuwbouw zal bestaan uit een klein appartementengebouw en vrijstaande woningen, die in een landschappelijke omgeving staan waarbij het landschap en de natuur doordringen tot aan de gevels. Kavels worden onderling gescheiden door 'natuurlijke' afscheidingen. De bebouwing is als het ware te gast in het landschap.

Er zijn nog geen concrete ontwerpplannen gemaakt. Deze zullen worden afgestemd op de cultuurhistorische waarden die in het gebied aanwezig zijn.

3. OVERZICHT ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS ONDERZOEKSGBIED

3.1 Inleiding

Park Brederode, waarvan 'Duin en Beek' deel uitmaakt, en de omgeving ervan kennen een vrij dynamische geschiedenis, die zich onder andere uit in de wijziging van de naam van het gebied. Eind 16^e eeuw maakte de blekerij deel uit van Alberts-Berch (nu Bloemendaal) en was het gebied, gelegen rondom een meertje, verpacht aan drie pachters. In de 17^e eeuw kwam het in particulier bezit en heette de onderhavige blekerij 'hofstede Cloeckendael', terwijl aan het einde van die eeuw er de naam Meer en Berg aan werd gegeven. Midden 19e eeuw kwam het gebied in handen van de provincie en werd er het psychiatrisch ziekenhuis gesticht dat de naam Meerenberg kreeg. Ook de carrévormige hoofdgebouwen werden respectievelijk Meerenberg I en Meerenberg II genoemd.

Park Meerenberg (I) werd in 1888 uitgebreid met Bloemendaals Begin, oorspronkelijk een boerenhofstede met gebouwen en blekerijen. De gebouwen bestaan niet meer. Wel is in 1888 een dokterswoning gebouwd op dat terrein met de naam Bloemendaals Begin, met daarbij een vijver. Deze zijn nog altijd aanwezig. De naam van de hofstede wordt voor dit gebied ook nog steeds gebruikt.

In het vervolg wordt met Meer en Berg de hofstede bedoeld. De woning van hofstede Meer en Berg heet nu Meerzicht.

3.2 Ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en eerste bewoning

Langs de Noord- en Zuid-Hollandse kust liggen strandwallen die door de zee zijn opgeworpen. Deze strandwallen liggen parallel aan elkaar ongeveer in noord-zuid richting. De oudste strandwallen liggen het meest oostelijk. Tijdens het opwerpen van de strandwallen heeft de kust zich namelijk in westwaartse richting verplaatst. De vorming van strandwallen ging door tot ongeveer 500 voor Christus. Sinds de Romeinse tijd (12 voor tot 450 na Christus) vindt de verplaatsing van de kust weer in oostwaartse richting plaats, net zoals dat voor het begin van de vorming van de strandwallen het geval was.

Strandwallen die nu nog te vinden zijn in de kuststreek, zijn gevormd door de zee tussen 3000 en 500 voor Christus. De ondergrond van Bloemendaal is ontstaan aan het einde van die periode. Op het moment dat de strandwallen droogvielen kreeg de wind vat op de bovengrond van de strandwallen en joeg dit zand op tot duinen, de zogenaamde Oude Duinen. Deze waren veel lager dan de duinen die heden ten dage als kustverdediging fungeren. Die duinen ontstonden later, door grootschalige zandverstuivingen tussen 1000 en 1850. Hierbij werden de strandwallen en Oude Duinen (deels) overstoven door deze Jonge Duinen.

Langs de kust van Nederland werd al vanaf het Neolithicum⁴ gewoond. Of in de huidige gemeente Bloemendaal ook vanaf die tijd op de strandwallen is gewoond, is niet duidelijk. Er zijn geen sporen uit die tijd teruggevonden, maar deze kunnen ook onder de huidige bebouwing liggen of verloren gegaan zijn.

Door de verstuingen vanaf de 11^e eeuw, die tussen de kust en het dorp Bloemendaal jonge duinen hebben opgeworpen, kunnen de eerdere vindplaatsen ook overstoven zijn, waardoor zij (nog) niet teruggevonden zijn.

De oudst bekende sporen van bewoning in het onderzoeksgebied dateren uit de IJzertijd (800-12 voor Christus)⁵. Ook in die tijd vestigde men zich op de strandwallen.

De bewoners van het gebied voerden een gemengd landbouwbedrijf, waarbij men akkers en de nederzettingen op de strandwallen had, terwijl het vee 's winters in de stal stond en in de zomer op de strandvlaktes geweid werd. Resten die bij archeologische opgravingen uit die periode gevonden worden, bestaan veelal uit resten van woonplaatsen met botten, scherven, zogenaamde paalgaten, afvalkuilen en waterputten. Daarnaast zijn er ook akkers en offerplaatsen bekend.

3.3 Water

Uit de duinen en strandwallen stroomde het water naar de lager gelegen strandvlaktes, waardoor deze zeer nat waren. Het bestaan van de verschillende meertjes in het gebied duidt hierop.

Op de overgang van de duinen naar het lagere gebied komen duinrellen voor. Deze (meestal) kunstmatige waterlopen werden gebruikt om water uit de duinen te leiden naar de strandvlaktes. Later (vanaf de zestiende eeuw) werden de duinrellen vanwege het schone water dat zij voerden bepalend voor de situering van onder andere blekerijen, wasserijen, (papier)molens, bierbrouwerijen en buitenplaatsen. Het schone duinwater dat door de duinrellen werd afgevoerd was namelijk zeer bruikbaar voor de genoemde nijverheid en zeer geliefd als water rond de buitenplaatsen.

3.3.1 Blekerijen

Aan het einde van de 16^e eeuw overheersten de blekerijen als belangrijkste nering het dorp Bloemendaal. In de 17^e eeuw bereikte deze bedrijvigheid haar hoogtepunt, die in de 18^e eeuw sterk terugliep door de invoering van nieuwe technieken. Een blekerij bestond uit een looghuis en bleekvelden, doorsneden met bleeksloten. Ze waren gevestigd in de drassige strandvlakte. Om de bleekvelden droog en daarmee schoon te houden, werden in het voorjaar slechte plekken met zoden uit de duinen bijgewerkt en het veen eventueel met zand opgehoogd⁶. Het ging bij de blekerijen om het bleken van ruwe linnen (of lijnwaad) of garen en ook om kleding. Het materiaal werd gespoeld en gewrongen, waarop het werd uitgespreid op bleekvelden. Daar werd het van tijd tot tijd besproeid met het heldere duinwater⁷. Zo bevond zich in ieder geval sinds de 16^e eeuw ook op Meer en Berg een blekerij.

⁴ De prehistorie is de naam voor een lange periode voor de Middeleeuwen. Deze periode is weer onder te verdelen in diverse periodes. De verdeling van de geschiedenis in periodes is weergegevens in de tijd balk in de begrippenlijst (Neolithicum = Nieuwe Steentijd).

⁵ Archis II, Waarneming 211073.

⁶ Oosterop, blz. 34,

⁷ Post, W.

3.4 Hofstede en buitenplaats

In de binnenduinstrand (de overgangszone tussen de Jonge duinen en de strandvlakte daarachter) zijn vanaf de 16^e eeuw veel buitenplaatsen gesticht. Deze overgangszone was een aantrekkelijke vestigingsplaats, waar de welgestelden zich in de zomer konden terugtrekken uit de stinkende stad. De buitenplaatsen bestonden over het algemeen uit een statig huis met een erf, tuin of park en verder uit productiegebied. De productie kon uiteenlopen van bosgebied, tot agrarisch gebruik en blekerijen. Vooral deze laatste vorm kwam rond Bloemendaal voor.

Ook in het plangebied komen in de 17^e eeuw twee hofsteden voor die zich later doorontwikkelde tot buitenplaatsen⁸, waarbij aanvankelijk blekerijen een belangrijke rol speelden. Het gaat om Meer en Berg, die in de loop der tijd ook onder andere benamingen bekend stond, en Bloemendaals Begin. In het gebied van het huidige Bloemendaals Begin heeft eerder een huis gestaan. Zowel dit huis als de hofstede Meer en Berg zijn aangegeven op de landkaart van Adriaen Ockersz uit 1599. Op deze kaart is ten noord-oosten van Meerzicht een tweede hofstede getekend. Dit moet de hofstede Bloemendaals Begin zijn (afb. 3).

Tot omstreeks 1600 werden de hofsteden ten zuiden van de ruïne van Brederode verpacht. De landkaart van Adriaen Ockersz vermeldt drie namen van pachters. Op de kaart staan dan ook meerdere hofsteden, een meertje en een moeras. Er zijn blekerijen met een patroon van bleeksloten en een boomgaard in de omgeving van het huidige Meerzicht en Koetshuis. Het meertje was groter dan tegenwoordig en bestond gedeeltelijk uit water en gedeeltelijk uit moeras. Het is niet met zekerheid te zeggen of de nu nog zuidwaarts uit het meertje lopende, overwegend overkluide sloot toen al als zodanig bestond. Wel waren er al bleeksloten en afwateringssloten⁹.

3.4.1 Meer en Berg

Begin 17^e eeuw heette de hofstede 'Cloeckendael', naar de eigenaar Dr. Nanning F. Cloeck uit Amsterdam. De hofstede was omgeven door blekerijen, landerijen en een plantage. Het meertje werd in 1635 in eigendom aan de hofstede toegevoegd. Het was gedeeltelijk verland. Rond 1655 krijgt de hofstede de naam "Meer en Bergh". De landmeterkaart van landmeter J. Luipenius uit 1683 laat een keurig aangelegde hofstede annex buitenplaats zien. Gedeeltelijk is het gebied ingericht als bedrijfsgebied. Er zijn kanalen en bleeksloten en verder akkertjes, moestuinen en weiden. Aan de rand van het meertje staat een schuithuis. Naast het omvangrijke woonhuis staat een tweede huis/boerderij met een schuur, en dichtbij is over het uiteinde van de transportsloot nog een botenhuis gebouwd. Zelfs een hondenhok is opgetekend. Wel ontbreken loogbassins, die elders op de kaart in de buitenlucht ingetekend zijn. Wellicht waren de loogbassins bij Meer en Berg in de schuur ondergebracht. Ten noordwesten van het woonhuis is een gedeelte van het grondgebied ingericht als een formele tuin met waterpartijen, bossages, bruggen en zelfs een koepeltje en een folly. De anno 2005 overkluide sloot vanaf het meertje richting Meerenberg I is hierop ingetekend als onderdeel van het systeem van bleeksloten (afb. 4)¹⁰.

⁸ Deze beide worden steeds aangeduid met de term hofstede.

⁹ Caert-Boeck.

¹⁰ Inventaris familie van Hoorn 518-79.

Van de hofstede Meer en Berg werd omstreeks 1746 de aan de blekerij gerelateerde bebouwing gesloopt. De bleekvelden werden met bomen beplant tot een overwegend beboste buitenplaats¹¹. Dit is op de kadastrale minuut van 1813 terug te vinden. Het formele park bij Meer en Berg is op die kaart verdwenen, terwijl rond Meerzicht een kleine boomgaard ligt en op de plek van de bleekvelden en –sloten een grote boomgaard is aangelegd. Ook zijn een (vijver)kom en een sikkelvormige sloot op de kaart aangegeven. Op de plaats van de afgebroken blekerijgebouwen staat weer bebouwing. Dat moet om het huidige koetshuis gaan. Slechts nabij de stal en het erf van het koetshuis is nog sprake van een bleekveldje. Van 1804 tot de verkoop van Meer en Berg aan de provincie Noord-Holland in 1844 bleef Meer en Berg in handen van één familie.

In deze tijd werd door G.J. Naurtz tweemaal een kadastrale minuut van het gebied gemaakt. De eerste dateert uit 1813¹², de tweede werd in 1826¹³ gemaakt. De eerste bevat een schat aan gegevens. De functies van alle gebouwen, bouwwerken, tuinen, boomgaarden, weiland etc. zijn aangegeven. Uit praktische overwegingen (digitale beschikbaarheid) is de legenda van de kadastrale minuut van 1813 genoteerd op de kadastrale minuut van 1826 (afb. 5)¹⁴.

3.5 Krankzinnigengesticht

3.5.1 De eerste aankopen en ontwerpen

Meer en Berg werd in 1844 door de laatste particuliere eigenaar aan de provincie verkocht om er een provinciaal krankzinnigengesticht te vestigen. In 1843 werd weer een kadastrale kaart gemaakt waarop de grens van de eerste terreinaankoop voor Meerenberg wordt aangegeven. Ook Bloemendaals Begin staat erop (afb.6).

De buitenplaats Meer en Berg bestond bij verkoop uit het herenhuis, het koetshuis, stalling met tuinmanswoning, zomerhuis, loodsen en schuithuis langs het meer, moes- en broeituinten, boomgaarden, bos en opgaande bomen ten westen van de Brederodelaan. Verder waren er nog drie percelen wei- en hooilanden, bouwland, een duinterrein en een stuk bos in de zg. Molen- of Schapenduinen. Duinrellen en gegraven afvoersloten completeerden het gebied¹⁵.

De landschappelijke aanleg van de locatie was vertrekpunt voor het ontwerp van het park door J.D. Zocher jr.¹⁶. In 1849 verrees het oudste gedeelte van het gesticht, het hoofdpaviljoen, een classicistisch blokvormig gebouw met een klokkentoren, eveneens naar ontwerp van J.D. Zocher jr.

De oude indeling van het gebied in tuin-, landbouw- en weidegrond is in het plangebied nog terug te vinden in de loop van sloten die vóór 1911 werden aangelegd en die ook nog op de kaart van 1995 zijn te zien (afb. 7 en 8).

¹¹ Gonnet, C.J. Pagina 59.

¹² Inventaris familie van Hoorn 518-77. Vriendelijke verwijzing van B. Oosterop te Santpoort.

¹³ De woonomgeving.

¹⁴ NB. Op de kadastrale minuut van 1826 is – vanwege toen geldende beperkingen bij het intekenen van de kaart - Bloemendaals Begin in een apart kader weergegeven. Dit kader is met knippen en plakken zo goed mogelijk aangesloten op de geëigende plek.

¹⁵ Weeveringh, J.J.

¹⁶ Albers, L.H. Pag. 81

3.5.2 Uitbreiding met Bloemendaals Begin

In 1885 werd de ten noorden aangrenzende hofstede Bloemendaals Begin aangekocht. Over de oude hofstede van Bloemendaals Begin is weinig bekend. De hofstede annex blekerij staat ingetekend op kaart 8 in het Caert-Boeck van Ockersz. (1599) en aangeduid op een grenskaart tussen Velsen en Aelbertsberg uit 1732 (afb. 9). In de 18^e eeuw was het een garenblekerij die in 1762 aan de hofstede Jachtlust werd toegevoegd¹⁷. Op de kadastrale minuut uit 1826 (afb. 6) is een monumentale hofstede met bijgebouwen te zien. De diverse functies zijn niet te achterhalen. Informatie of de bebouwing van de hofstede nog bestond bij de aankoop door de provincie is niet gevonden. Wel is de grens tussen Meer en Berg en Bloemendaals Begin tussen 1683 en 1885 (nagenoeg) ongewijzigd gebleven.

3.5.3 Meerenberg II

Op het grondgebied van Bloemendaals Begin werd in 1887-1888 het, op Zochers hoofdgebouw geïnspireerde, eveneens carrévormige 'Nieuwe Gesticht' oftewel Meerenberg II gebouwd naar ontwerp van J. Scholtens van Provinciale Waterstaat. De classicistische architectuurstijl was vervangen door neo-rennaissance.

Precies honderd jaar later, in 1988 werd het gesloopt¹⁸. Het enige wat van Meerenberg II resteert is een houten, met zink bekleed klokkentorentje, dat onlangs is uit het plangebied is verwijderd.

J. Scholtens tekende ook voor de nieuwe dokterswoning, die naar de voormalige hofstede Bloemendaals Begin werd genoemd (1887-1890). Het park rondom de villa is waarschijnlijk ontworpen door L.A. Springer. Helemaal zeker is dat niet¹⁹. L.P.Zocher in samenwerking met J.J. Kerbert wordt ook als ontwerper genoemd²⁰. De vijver is toen aangelegd. De verbindingsloot tussen de waterhuishouding van Meer en Berg en de slotgracht van de ruïne van Brederode heeft volgens de plattegrond van 1911 (afb. 7) niet altijd via de nieuwe vijver gelopen, zoals dat nu wel het geval is. Langs de grens met Velsen loopt nog altijd de 'Amoureuze Beek'²¹ als onderdeel van het waterstelsel. Vermoedelijk was het de toevoer van schoon duinwater voor de blekerij Bloemendaals Begin. Op het terrein verrezen begin 20ste eeuw een schuur, broeikassen en een gasfabriek. Er waren moestuinen (afb. 7), na 1911 werden Parkzicht, de weverij en de 'bioloog' opgericht. De beide gebouwen zijn gesloopt. De 'bioloog', een compostverzamelplek, resteert nog in verwaarloosde staat (afb.10)²².

3.5.4 Paviljoens

Ter plekke van 'Duin en Beek' staan drie clusters van paviljoens, gebouwd tussen de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw: West-Friesland, Meerlanden en de Dr. Evertsekliek. Zij werden ontworpen door Architectenbureau Greiner en Van Goor en gebouwd op de grond die door de sloop van Meerenberg II vrij kwam. De paviljoens weerspiegelen het voortschrijdend inzicht in de vormen van psychiatrische behandeling en in de onderscheidende behandeling van verschillende typen patiënten.

¹⁷ Morren, J. Pag. 14

¹⁸ Post, W. Buitenplaatsen van Bloemendaal, 1992.

¹⁹ Camp en Camphuis. Pag.29.

²⁰ Oosterop, B.

²¹ Vriendelijke mededeling P. van Twuyven.

²² Idem. De bioloog was een 'composteerkuil'.

Cultuurhistorische waarden hebben de paviljoens (nog) niet. Ze zijn pas 15 tot 25 jaar oud en voldoen niet aan de criteria architectuurhistorische en stedenbouwhistorische waarde en uniciteit.

Patiotuinen bij de paviljoens werden ontworpen door Mien Ruys en Hans Veldhoen. Deze zijn niet meer aanwezig.

4. INVENTARISATIE VAN AANWEZIGE CULTUURHISTORISCHE WAARDEN

4.1 Archeologie

4.1.1 Methode en onderzoeksgebied

De onderzoeksmethode inzake archeologie omvat een bureauonderzoek met het doel een reconstructie van de natuurlijke omgeving, de genese, geologie en geomorfologie van het omringende gebied en vervolgens een reconstructie van het gebruik van dit landschap door de mens door middel van een inventarisatie van historische en cartografische gegevens, van alle bekende archeologische vondsten en vondstcomplexen, en het vaststellen van de aard, omvang en gaafheid van de aanwezige archeologische waarden.

4.1.2 Geologie, geomorfologie en bodemopbouw

Volgens de geomorfologische kaart en de bodemkaart ligt het plangebied op een overgang van Oude Duinen, Jonge Duinen en duinzand op veen. Tijdens de zeespiegelstijging in het Midden-Subboreaal (ca. 3500 jaar geleden) werd een strandwallensysteem (oude strandafzettingen) ontwikkeld dat de grens vormde van het westelijk veengebied. Indien een strandwal hoog genoeg wordt, en vaak genoeg droogvalt, kan een deel van het zand worden opgewaaid tot duinen.

4.1.3 Bekende archeologische waarden in het onderzoeksgebied

In de directe nabijheid van het onderzoeksgebied zijn diverse waarnemingen in ARCHIS vermeld. Deze zijn gedaan ter plaatse van de Ruïne van Brederode en zijn te dateren als vroeg-romeins (12vChr – 70 nChr) en laatmiddeleeuws (1050-1500 na Christus) tot twintigste-eeuws. De oudste vondsten doen vermoeden dat ter hoogte van de kasteelruïne een inheems-Romeinse nederzetting was geweest²³.

Ook aan de W. Danielslaan en Het Terras in Santpoort zijn vondsten gedaan uit de vroege Romeinse tijd, terwijl aan de Vondelweg en het Delftplein vondsten uit de prehistorie, respectievelijk de late IJzertijd zijn gemeld.

In het plangebied zelf zijn geen vindplaatsen bekend.

4.1.4 Verwachte archeologische waarden in het plangebied

Al vanaf 2500 voor Christus was het gebied bewoonbaar. Er zouden met andere woorden resten in het gebied gevonden kunnen worden die vanaf die tijd dateren. In het kustgebied zijn al eerder vondsten gedaan die dateren uit het Neolithicum (5300 – 2000 voor Christus). Het gebied is gelegen op de flank van de strandwal. Deze flanken waren over het algemeen zeer aantrekkelijk voor bewoning.

²³ Bosman. Pag.. 334

Het rapport van RAAP²⁴ bevat een plattegrond met de resultaten van booronderzoek. Doel is inschatting van archeologische verwachtingen op het terrein. Dit betreft verwachtingen van prehistorische vondsten. Op de meeste plaatsen waar is geboord, worden geen archeologische vindplaatsen uit dit tijdvak verwacht. Verder is er sprake van in dikte variërende puinlagen over het hele terrein verspreid.

Het is waarschijnlijk dat er bij grondverzet tot twee meter onder het maaiveld, geen vondsten uit de prehistorie of de Romeinse tijd zullen worden gedaan. Dieper dan 2 meter onder het maaiveld zijn dergelijke vondsten wel mogelijk, zoals bijvoorbeeld bewoningsafval. Ook kunnen archeologische waarden uit de 17^e eeuw en later binnen het plangebied worden verwacht. Te verwachten sporen bestaan uit (funderings)resten van gebouwen, (beschoeiingen van) waterpartijen, ophogingspakketten van bleekvelden, resten van loogputten en andere materiële overblijfselen van de blekerij-industrie, bewonersafval, etc. Ter plekke waar Bloemendaals Begin moet hebben gestaan, zijn geen boringen verricht (afb. 11).

4.2 Historische geografie / landschapsarchitectuur

4.2.1 Het landschap als geheel

Op dit moment is de uitstraling van het gebied hoofdzakelijk bepaald door het licht glooiende terrein en het groen op de duinen en de parkachtige inrichting op de strandvlakte. Het meertje is een belangrijk landschappelijk element.

4.2.2 Karakteristieke landschappelijke elementen

De oudste nog zichtbare structuren in het plangebied zijn de huidige Brederodelaan en de voormalige Bergweg. De Brederodelaan vormde een onderdeel in de doorgaande verbinding over de strandwallen tussen het zuiden en het noorden. De Bergweg was van oudsher de ontsluitingsweg langs de binnenduinrand. Beide wegen lopen over de strandwallen. De bewoners van het gebied woonden namelijk op de strandwallen, waardoor daar de belangrijkste verbindingen noodzakelijk waren. Bovendien waren de strandwallen hoog gelegen, waardoor de wegen erover het hele jaar voldoende droog waren.

Er zijn enkele wegen en paden, zoals de Beukenlaan, soms voorzien van monumentale boompartijen in de vorm van een allée, uit de periode van de hofsteden behouden en opgenomen in de ontwerpen voor de parken van het Psychiatrisch ziekenhuis.

Water speelt een belangrijke rol in de geschiedenis van het terrein. Het kwelwater dat via de duinrellen naar de strandvlakte stroomde werd gebruikt in de blekerijen. Op de oude plattegronden (1599 en 1683) zijn duinrellen en regelmatige patronen van blekerijsloten te zien. Deze laatste werden gebruikt voor het begieten van de stoffen en garens die op de bleek waren uitgelegd. Ook het meertje en de sloot die vanaf het meertje in zuidwaartse richting loopt bestonden in deze tijd. De laatste is heden ten dage nog in rudimentaire vorm aanwezig. Bij de omvorming van de buitenplaats naar het psychiatrisch ziekenhuis werd de sikkelvormige sloot bij Meerzicht vergraven tot een nieuwe, hartvormige sloot, die volgens de plattegrond van 1911 een boomgaard en een aantal in een cirkel aangeplante bomen omvatte. De sloot bestaat nog steeds, evenals de boomcirkel. De boomgaard is nu wei-hooiland.

²⁴ Raemaekers, C.C.M.

Op de plattegrond van Meerenberg uit 1911²⁵ zijn duidelijk sloten waar te nemen, evenals uiteraard het meertje en de zuidwaarts lopende sloot. De sloten op deze plattegrond komen niet overeen met slotenpatronen uit 1683 en zullen daarom nieuw gegraven zijn.

Er is in 1911 nog geen verbinding tussen deze sloten en de vijver bij Bloemendaals Begin (aangelegd ca. 1888), zoals wel is te zien op de plattegrond uit 1995²⁶. Hierop is te zien dat een gebogen sloot uit 1911 in 1995 was gedempt.

De kwelsloot die langs de grens met Velserend loopt en nu bekend is onder de naam 'Amoureuze Beek'²⁷ staat op beide kaarten. De sloten hebben een verbinding met de waterhuishouding rondom de ruïne van Brederode.

Ten westen van de Brederodelaan en ten oosten van de Bergweg ligt - gedeeltelijk op duinzand van de Oude Duinen, gedeeltelijk op duinzand op veen en gedeeltelijk op duinzand van de Jonge Duinen - het park naar ontwerp van J.D. Zocher uit 1844-1852. Relevant voor deelgebied IV is de omvorming van de sikkelvormige sloot in de hartvormige sloot en boombeplantingen. In de periode 1880-1900 werd het park uitgebreid met het landgoed Bloemendaals Begin.

4.3 Historische (steden)bouwkunde

Park Brederode bestaat uit het park en daarin een aantal gebouwen van monumentale en minder monumentale waarde. Rijksmonument zijn het hoofdgebouw, de later daaraan toegevoegde RK kapel en theaterzaal, de protestantse kerk, de portierswoning en het toegangshek. Meerzicht en het koetsgebouw zijn provinciaal monument. Voor het deelgebied IV 'Duin en Beek' zijn deze laatste twee gebouwen relevant.

Nauwkeurig bouwhistorisch onderzoek naar de nog bestaande bebouwing van Meerzicht en koetshuis valt buiten dit bestek omdat beide gebouwen op de provinciale monumentenlijst zijn geplaatst. De cultuurhistorische waarde is evident. Wel is zoveel duidelijk dat Meerzicht zelf een oorspronkelijk 16^e-eeuwse kern kan bevatten, omdat nergens uit blijkt dat het gebouw is afgebroken en er in de loop der eeuwen steeds op die plek een gebouw heeft gestaan.

Meerzicht heeft een T-vormige plattegrond, oost-west georiënteerd: het huis op het oosten en de stal daar loodrecht op. Tegen Meerzicht is aan de oostzijde door J.D. Zocher in 1848 een nieuw voorhuis geplaatst. De bestemming was toen woonhuis voor de geneesheer-directeur. Dit voorhuis werd rond 1900 uitgebreid met een serre. Het koetshuis werd gebouwd ter hoogte van de voormalige blekerijgebouwen, maar in een iets westelijker oriëntatie dan de oorspronkelijke bebouwing. Het zal uit het eind 17^e/ begin van de 18^e eeuw dateren²⁸.

De redengevende omschrijvingen van deze provinciale monumenten staan in bijlage 1 en 2.

Om inzicht te krijgen in de bebouwing die in de loop van de eeuwen op Meer en Berg heeft gestaan en op welke plek, zijn de verschillende plattegronden (zie hoofdstuk 2) zo accuraat mogelijk geprojecteerd op de huidige ontwerp bestemmingsplankaart. Vast element is een kavelvorm nabij het koetshuis (afb. 5, no.13) dat vanaf de kadastrale minuut uit 1813 steeds prominent op de plattegronden aanwezig is en reeds op de plattegrond van 1683 is te traceren. Andere referentiepunten zijn uiteraard de hofstede, het koetshuis en het meer.

²⁵ Bruikleen Het Dolhuis Haarlem. Vriendelijke mededeling P. van Twuyven.

²⁶ Idem

²⁷ Vriendelijke mededeling P. van Twuyven.

²⁸ Concept-register Provinciale Monumenten Noord-Holland. Haarlem, 1990

Met name is interessant om zo nauwkeurig mogelijk vast te stellen waar de oorspronkelijke hofstede Bloemendaals Begin heeft gestaan. Ook andere gebouwtjes en landschappelijke elementen.

Zo zijn de plattegronden uit 1599, 1683, uit 1826 en uit 1843 op de ontwerp bestemmingsplankaart geprojecteerd (afb.12, 13, 14 en 15). Het is niet altijd eenvoudig om de oudere kaarten 1 op 1 op de schaal van de ontwerp bestemmingsplankaart te projecteren. Toch kunnen er conclusies worden getrokken over de locatie van hofstede Bloemendaals Begin en andere gebouwtjes, waterlopen en wegen.

Op afb.16 is de plattegrond van 1826 op de ontwerp bestemmingsplankaart geprojecteerd en zijn locaties waar bebouwing staat/heeft gestaan omcirkeld. Ook landschappelijke elementen zoals het meertje en de aanleg van boomgaard en cirkelvormige sloot zijn meegenomen. Vervolgens is aan die projectie de plattegrond uit 1683 toegevoegd, waarna nog andere landschappelijke elementen zoals de waterpartijen van de formele tuin en de inrichting van een bleekveld zijn geselecteerd.

Omdat ooit aanwezige bebouwing niet meer bestaat, gaat hier de bouwhistorie over in archeologie.

4.4 Zichtlijnen

Een niet 'spijkerhard' maar wel belangrijk element in de beleving van Park Brederode zijn de zichtlijnen.

Voor 'Duin en Beek' is een belangrijke lijn de oriëntatielijn over de centrale as van Meerenberg II. Verrassend is dat die lijn, in zuidoostelijke richting doorgetrokken, de locatie van de broeikas (no.12 op afb.5) doorsnijdt (afb.18).

Een andere zichtlijn is de lijn tussen Meerzicht en de oorspronkelijke toegang tot de 17^e eeuwse hofstede. Deze zichtlijn is niet expliciet op oude plattegronden teruggevonden. Wel is het opnieuw verrassend dat deze zichtlijn over het meertje, precies langs de locatie van een voormalig huis met erf (no. 10 op afb.5) aan het begin van de oprijlaan bij de Brederodelaan scheert (afb.18) .

5. CULTUURHISTORISCHE KANSEN- EN RISICOANALYSE

5.1 Archeologie

Om het terrein van 'Duin en Beek' meer in relatie te brengen met de duinen, zal het terrein op specifieke plekken worden opgehoogd en op andere verlaagd. Dat betekent grondverzet. Wanneer hiervoor grond wordt gebruikt van het terrein zelf, is het van belang te weten waar de grond vandaan komt en tot hoe diep die grond wordt afgegraven. Wordt er dieper gegraven dan 2 meter onder het maaiveld, dan dient er sowieso inventariserend veldonderzoek in de vorm van (aanvullend) booronderzoek of proefsleuven te worden gedaan.

Op de locaties waar bebouwing heeft gestaan, op plekken waar ooit water is geweest – onder andere langs het meertje en de waterpartijen in de formele tuin in verband met beschoeiingen – en ter plekke van de bleekvelden zijn laat- en postmiddeleeuwse archeologische waarden te verwachten (afb. 16 en 17).

Laat- en postmiddeleeuwse archeologische vondsten en sporen die zich hier bevinden, zullen wellicht worden verstoord. Door bestudering van historisch kaartmateriaal, is redelijk nauwkeurig vast te stellen waar geconcentreerde vondstverwachtingen kunnen worden gedaan, nl. op voormalige bebouwingslocaties, voormalig water en ter plekke van de voormalige bleekvelden. De aangeduide locaties zoveel mogelijk ontzien, houdt archeologisch onderzoek binnen de perken. Wanneer dat niet mogelijk is, dan mag er niet worden gegraven onder 1,5 m tot maximaal 2 m beneden maaiveld. Archeologisch onderzoek in de vorm van boringen of proefsleuven is dan noodzakelijk.

Met de herinrichting van het gebied is er de mogelijkheid eventuele archeologische vondsten en sporen op een creatieve wijze te benutten als inspiratiebron bij deze ontwikkeling. Dit biedt niet alleen de mogelijkheid om mensen bekend te maken met de geschiedenis van Bloemendaal, maar ook om het gebied een extra dimensie te geven.

5.2 Historische geografie

Vanuit historisch-geografisch oogpunt zijn er geen belemmeringen voor bebouwing van Duin en Berg. Het gaat om uitlopers van de Jonge duinen en om strandvlakte.

Het karakter van het huidige Park Brederode zal zoveel mogelijk in tact worden gehouden.

Het landschapspark en het bestaande bomenbestand zullen grotendeels behouden blijven.

De loop van wegen en waterlopen kan worden gepland op basis van historische patronen.

De inrichting van het openbaar domein en de vormgeving van erfscheidingen en dergelijke is erg belangrijk om de verbinding tussen natuurlijk landschap, het park en de bebouwing te bevorderen en een bijdrage te kunnen laten leveren aan de kwaliteit van het gebied.

5.3 Historische (steden) bouwkunde

Van de historische bebouwing die op de kadastrale kaart van 1826 is te zien, staat vandaag nog Meerzicht en het Koetshuis.

Bij herbestemming en eventuele verbouwing van deze panden is het interessant om via nauwkeurig bouwhistorisch onderzoek na te gaan welke onderdelen van met name Meerzicht uit de 16^e, 17^e, dan wel 18^e eeuw stammen. De beide gebouwen vormen van oudsher zowel een functioneel als een visueel ensemble. Er hebben nooit heldere erfafscheidingen tussen beide bestaan. Beide gebouwen en het ensemble op zich zijn altijd vrijstaand in de omgeving gesitueerd geweest. Het zicht vanuit het zuidoosten op Meerzicht en het Koetshuis en tussen de gebouwen dóór is vrij. De blik wordt vanuit deze richting niet verstoord door omringende nieuwbouw. De paviljoens liggen enigszins op afstand ten noorden en noordwesten van het ensemble. Het vrije zicht vanuit het zuidoosten en de onaangetaste beleving van de beide gebouwen die de kern van de hofstede/buitenplaats vormden, dient onaangetast te blijven.

De locaties van de overige, verdwenen bouwwerken, tuinaanleg, beschoeiingen etc. op afbeelding 17 zijn mogelijk van archeologische waarde.

Het achterhalen van de precieze locatie van hofstede Bloemendaals Begin kan een meerwaarde betekenen voor de identiteit van het deelgebied 'Duin en Beek'.

5.4 Zichtlijnen

Naast herplaatsing van het torentje als folly in het park, bijvoorbeeld in de omgeving van de locatie van het koepeltje op de plattegrond van 1683, is een tweede manier om Meerenberg II in herinnering te houden, het handhaven van de oriëntatie over de centrale as van het voormalige gebouw in de vorm van een zichtlijn. De lijn kan een indicator zijn voor locaties in het park waar iets bijzonders gebeurt zoals het plaatsen van een folly etc.

De zichtlijn tussen Meerzicht en de locatie van de 17^e toegang vraagt om versterking. Hoewel er geen documentatie over is teruggevonden is het heel aannemelijk dat er een visuele relatie bestond tussen het huis met erf bij de toegang en het hoofdhuis van de hofstede.

De locaties waar de verwachting van de aanwezigheid van cultuurhistorische waarden gerechtvaardigd is, staan aangegeven op afbeelding 18.

6. CULTUURHISTORISCH BELEIDSADVIES

6.1 *Onderdeel archeologie: selectieadvies*²⁹

- ❖ Dit archeologisch bureauonderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de ondergrond van het plangebied diverse sporen van menselijke activiteit kan bevatten. Op kaarten vanaf de 16^e eeuw is het gebied in gebruik als blekerij in combinatie met agrarische activiteiten en is er aanleiding om rekening te houden met sporen van menselijke activiteiten.
- ❖ In 'Duin en Beek' geldt een verwachting ten aanzien van het voorkomen van archeologische vondsten en sporen uit de 17^e, 18^e en 19^e eeuw. Deze verwachting is zowel gebaseerd op de bestudering van plattegronden door de eeuwen heen als de projectie daarvan op de ontwerp bestemmingsplankaart van het gebied. In het gebied waar de kwelwaterzone is voorzien, waren vroeger bleekvelden. Bij het uitdiepen van het gebied, kunnen sporen van deze bleekvelden en –sloten en de jaarlijkse herstelwerkzaamheden aan de slootkanten worden teruggevonden. Daar dient onderzoek naar te worden gedaan.
- ❖ Locaties met concentraties van verwachtingen zijn op de archeologische verwachtingenkaart aangegeven (afb. 18). Dit geeft aanleiding om bij het uitwerken van bebouwingsplannen daar rekening mee te houden.
- ❖ Zoveel mogelijk dient te worden gestreefd naar behoud in situ van archeologisch waardevolle elementen.
- ❖ Wanneer dat niet mogelijk is en de bodem wordt verstoord, dan is op plaatsen waar archeologische verwachtingen zijn, documenterend opgravend onderzoek noodzakelijk. Dat wordt gedaan door aanvullend booronderzoek en/of het graven van sleuven, aansluitend op het booronderzoek van RAAP. Dergelijk vervolgonderzoek zal beperkt kunnen blijven tot de mate waarin zij door de planrealisatie van de nieuwbouw worden verstoord.
- ❖ Wanneer het onderzoek archeologische waarden aan het licht brengt, dan dienen deze te worden opgegraven.
- ❖ In het algemeen moet bij werkzaamheden in het gebied die dieper gaan dan 2 meter onder het maaiveld, archeologisch vervolgonderzoek worden gedaan.
- ❖ Ter plekke van locaties met archeologische verwachtingen, dient archeologisch vervolgonderzoek plaats te vinden bij werkzaamheden die dieper gaan dan 1,5 meter onder het maaiveld.
- ❖ In de nabijheid van paviljoen Meerlanden heeft vanaf eind 16^e eeuw de hofstede Bloemendaals Begin gestaan. Het is mogelijk dat eventuele resten van deze hofstede nog onder het huidige maaiveld gelegen zijn. Hier zouden bij voorkeur geen bodemroerende ingrepen moeten plaatsvinden, zodat mogelijke resten in de grond bewaard kunnen blijven. Mocht men de resten van de hofstede willen benutten ter versterking van de identiteit van het plangebied, dan is door middel van een relatief beperkte opgraving vast te stellen of hiervan daadwerkelijk resten in de bodem aanwezig zijn.

²⁹ Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie: "Selectieadvies = Schriftelijk advies aan het bevoegd gezag. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologisch beleid van de betrokken overheid."

Een dergelijke opgraving kan ook de precieze vorm en afmetingen van de hofstede en de bouwkundige en gebruikshistorische gegevens aan het licht brengen die gezamenlijk de input kunnen vormen voor de vormgeving van een eventuele verwijzing.

6.2 Onderdeel historische geografie en (steden)bouwkunde

- ❖ Vanuit historisch oogpunt is deelgebied IV 'Duin en Beek' een interessant gebied waar in het verleden een diversiteit aan functies heeft plaatsgevonden. Deze functies hebben hun sporen meer of minder zichtbaar achtergelaten in de vorm van gebouwen, kavelstructuren, waterlopen, paden en boomstructuren en naar verwachting allerlei sporen in de bodem. Er is de hofstede met blekerijen en weiden, de buitenplaats met blekerij en formele tuinen, het landgoed met tuinen, parken en bos en tot slot de uitbreiding met Bloemendaals Begin en de gebouwen van de Psychiatrische inrichting, met name Meerenberg II en paviljoens, maar ook de diverse utiliteitsgebouwen zoals Parkzicht, schuur, broeikas, de gasfabriek, de weverij e.d. Opvallend daarbij is dat de omgeving en de ruimtelijke beleving van Meerzicht en Koetshuis nauwelijks is beïnvloed door de in hun nabijheid opgetrokken bebouwing. Nieuwbouw zal zich ook in het vervolg bescheiden moeten verhouden tot de historische bebouwing en de omgeving en ruimtelijke beleving in tact houden.
- ❖ De historische (wegen en paden)structuren kunnen in de nieuwe plannen worden betrokken.
- ❖ Bij het terugbrengen van water in het nieuwe plan is het volgen van oude waterlopen interessant, alhoewel daarbij rekening gehouden dient te worden met eventuele archeologische resten in de bodem (zie boven).
- ❖ Blekerijen kenmerken zich ondermeer door een grasveld, waarin op korte afstand van elkaar parallelle sloten zijn gegraven. In de parkaanleg kan hieraan herinnerd worden.
- ❖ Behalve de mens heeft ook de natuur een belangrijke invloed gehad op het landschap, waarbij de vorming van de duinen de meest opvallende invloed is. Het accentueren van hoogtelijnen is een uitgangspunt dat goed te gebruiken is.
- ❖ Duinrellen zijn (meestal) door de mens vergraven duinbeken of gegraven watergangen. Deze dienden om het water zo snel mogelijk uit het duin af te voeren. Een van de kenmerken is daarom dat het rechte waterlopen zijn. Bij het nieuw aanleggen van water verdient het daarom de voorkeur wederom rechte lijnen te volgen. Kronkelende duinbeken die de hoogtelijnen volgen kunnen ook aangelegd worden – natuurlijke duinbeken zullen ook in het gebied gelopen hebben – maar moeten niet gepresenteerd worden onder de naam duinrel.

6.3 Zichtlijnen

Naast het behoud van het torentje als folly in het park, is een tweede manier om Meerenberg II in herinnering te houden, het handhaven van de oriëntatie over de centrale as van het voormalige gebouw in de vorm van een zichtlijn. Op die zichtlijn kunnen betekenisvolle locaties worden gecreëerd. De zichtlijn tussen Meerzicht en de voormalige 17^e eeuwse toegang tot de hofstede dient te worden versterkt.

LITERATUUR- EN DOCUMENTATIELIJST

Algemeen

- **Atlas van Historische Topografische kaarten Noord-Holland (1:25.000) (1894-1923).** Landsmeer, 2003
- **Grote Historische Provincie Atlas Noord-Holland 1849-1859 (1:25.000),** Groningen, 1992
- **Kadastrale minuutplan Bloemendaal 1813,** Blad A1.
- **Provincie Noord-Holland, De cultuurhistorie van Kennemerland.** Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland. Haarlem, 2000
- **Provincie Noord-Holland, Nota Cultuurhistorische regioprofielen.** Haarlem, 2003
- **Stiboka, Geomorfologische kaart 1:50.000, Blad 19 (Alkmaar) – 20 (Lelystad, gedeeltelijk).** 1979, Wageningen/Haarlem
- **Venetien, J. van, Hart van Kennemerland. Album van leven en werken in Midden-Kennemerland door de eeuwen heen.** IJmuiden, 1968.
- **Woltering, P.J., Archeologische kroniek van Holland over 1982, I: Noord-Holland.** Amersfoort, 1983.

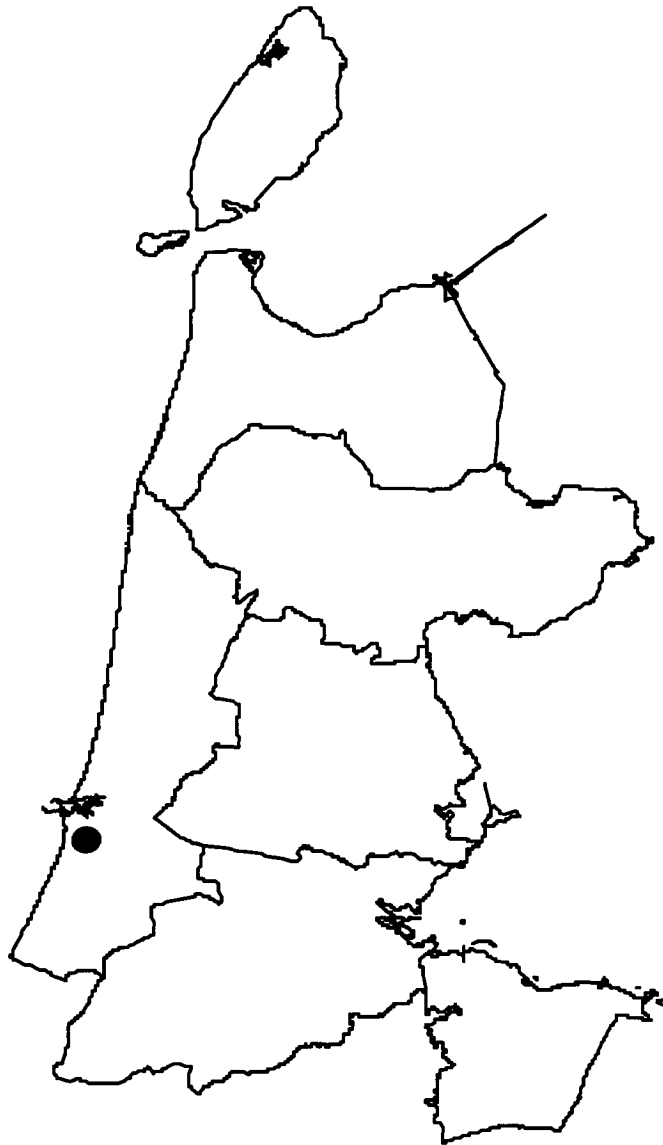
Meer en Berg

- **Albers, L.H. Landgoederen van Zuid-Kennemerland:inventarisatie en beschrijving van cultuurhistorische aspecten van de tuinen, parken en bossen.** Amsterdam, NCM, 1984.
- **Archis II, Waarneming 211073.**
- **Bosman, A.V.A.J. Archeologische Kroniek van Holland over 1994, I Noord-Holland.** Velsen, kasteel Brederode (PP. 334-335), Holland, regionaal-historisch tijdschrift 27-6 1995.
- **Caert-Boeck van de Lage ende Hogelanden ghelegghen in Alberts-Berch, Overveen ende de Vogele-Sangh door -Adriaen Ockersz. 1599. Kaart 8. Archiefdienst voor Kennemerland Haarlem. Digitale atlas.**
- **Camp en Camphuis. Masterplan Park Brederode; deel 2. Ontwerpgericht historisch onderzoek Meerenberg.**
- **Concept-register Provinciale Monumenten Noord-Holland.** Haarlem, 1990
- **De woonomgeving. Kadastrale minuut Bloemendaal-noord.** Naurtz, 1826.
- **Gonnet, C.J. Meer en Berg (Cloeckendael, Valckenburgh, Rust en Onrust). Jaarboek Haerlem. 1932. Pag. 55-63.**
- **Landmeterkaart van landmeter J. Luipenius uit 1683. Inventaris familie van Hoorn 518.** Gemeentearchief Amsterdam.
- **Morren, J. De hofstede Velsarend. De Zandpoort, 15, 2002.**
- **Oosterop, B. De Santpoortse-Bloemendaalse Vallei. De Zandpoort, 15, 2002.**
- **Post, W. Buitenplaatsen van Bloemendaal, 1992.**
- **Post, W. De blekersfamilie Bijvoet in Bloemendaal. 1981.**
- **Raemaekers, C.C.M. Park Brederode; een archeologisch onderzoek. Bloemendaal, 2000.** Raap-rapport 506.
- **Weeveringh, J.J. Het provinciaal geneeskundig gesticht voor krankzinnigen Meerenberg. Haarlem, 1861.**

AFBEELDINGEN

Afbeelding 1

DE LIGGING VAN HET PLANGEBIED IN NOORD-HOLLAND

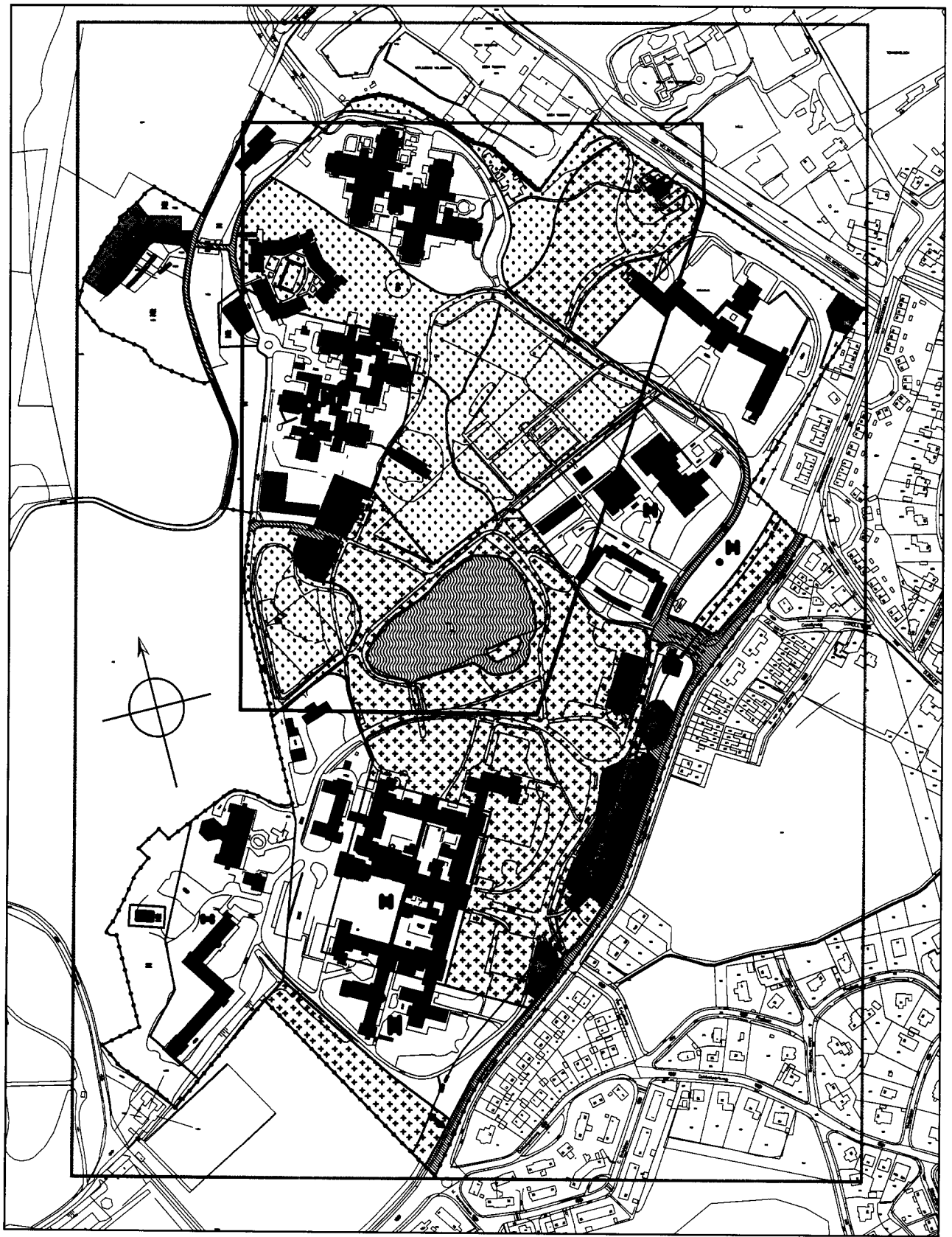

Afbeelding 2

ONTWERP BESTEMMINGSPLANKAART MEER EN BERG, 2003.

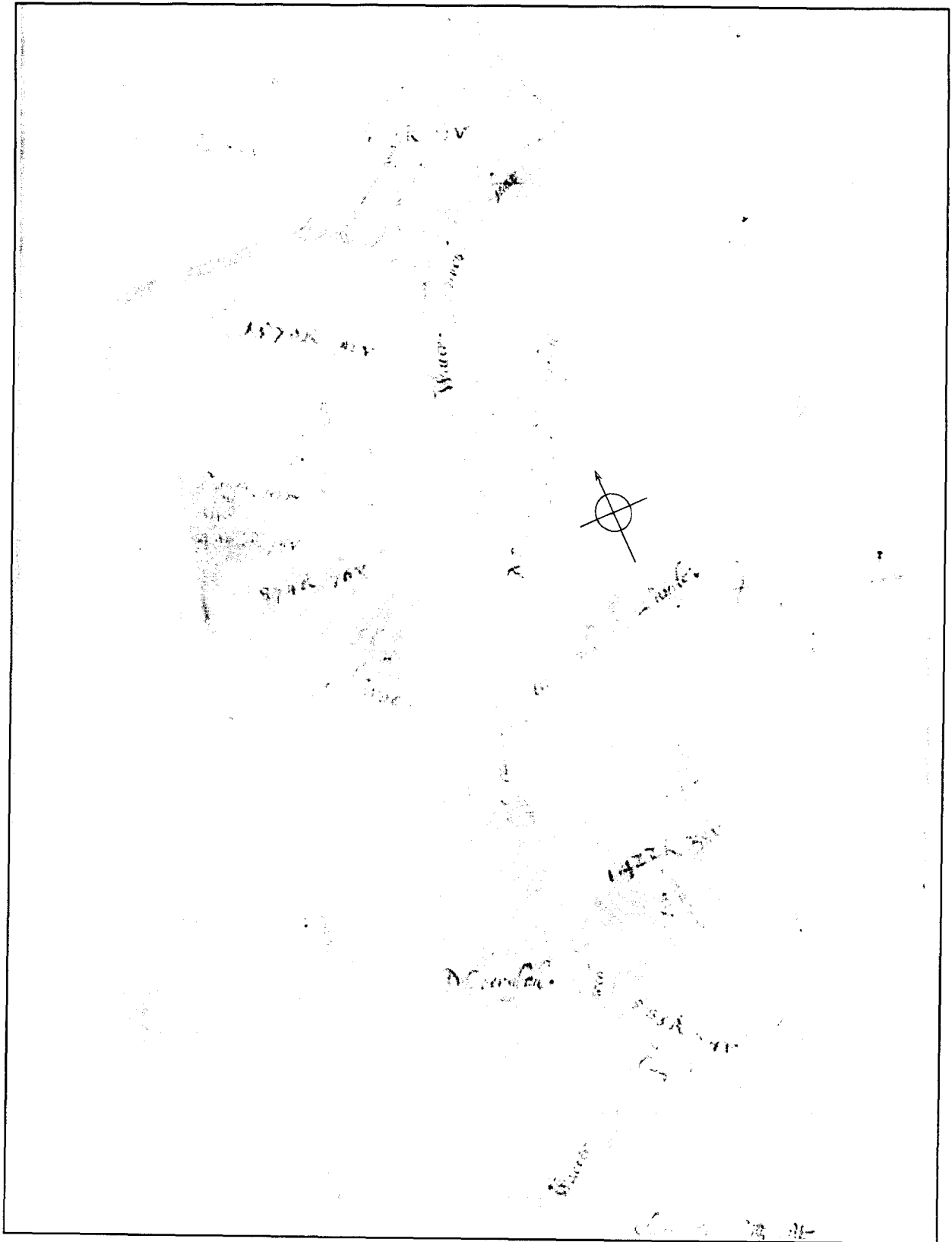
Het onderzoeksgebied is in blauw aangegeven.

Het plangebied is in rood aangegeven.

Afbeelding 3

***CAERT-BOECK VAN DE LAGE ENDE HOFELANDEN GHELEGHEN IN ALBERTS-BERCH, OVERVEEN ENDE DE VOGEL-
SANGH DOOR ADRIAEN OCKERSZ. 1599. KAART 8.***

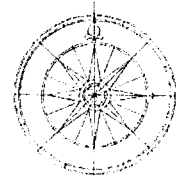
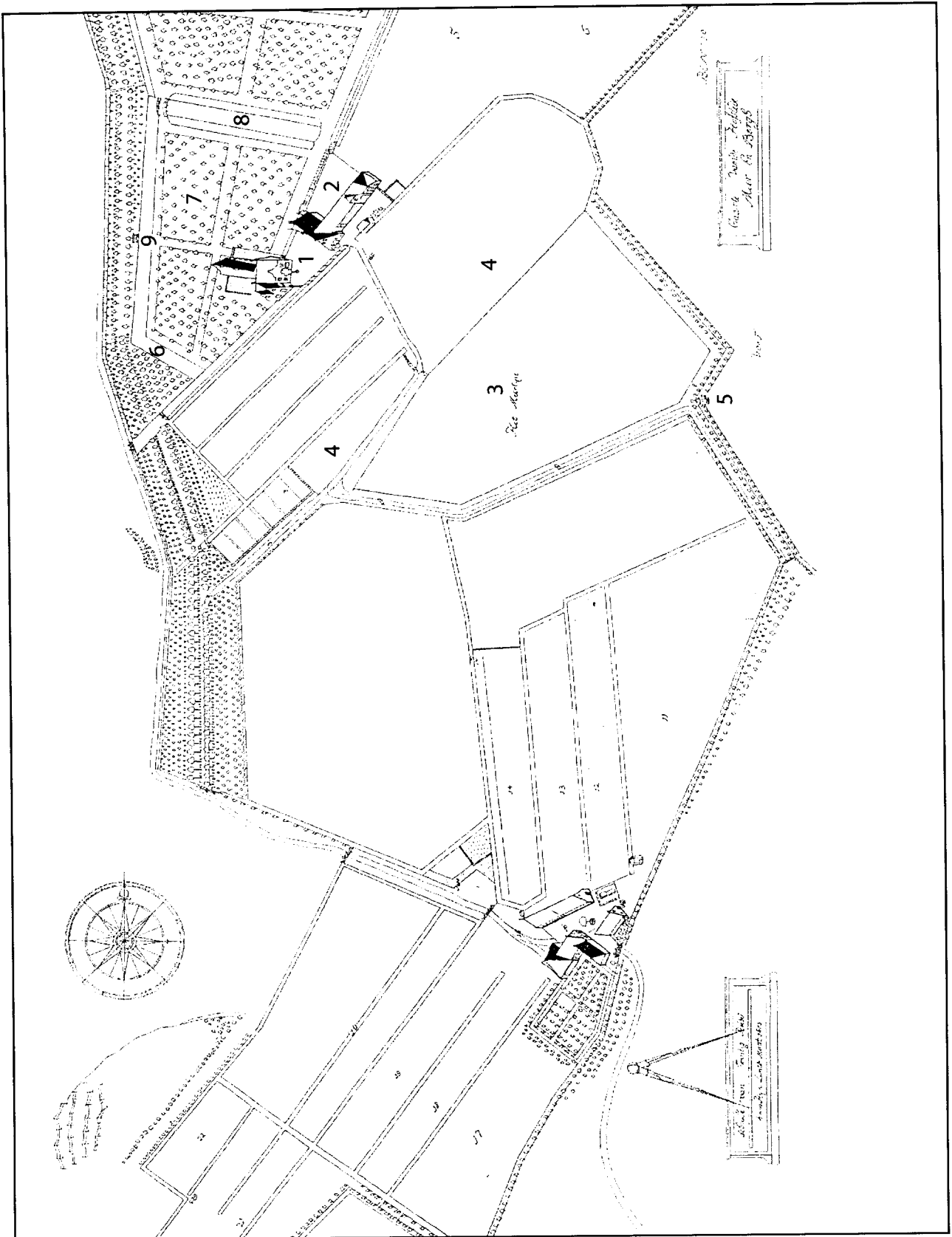

Afbeelding 4

LANDMETERKAART VAN LANDMETER J. LUIPENIUS UIT 1683 IN EEN GEABSTRAHEERDE UITVOERING.

Legenda plattegrond 1683

- 1: woonhuis hofstede**
- 2: woonhuis + schuur (met loogbassins ?)**
- 3: meertje**
- 4: bleekvelden**
- 5: koepeltje**
- 6: kanaal**
- 7: formele tuin**
- 8: waterpartij**
- 9: folly**

Fort de la Roche - Plan de la Roche

Fort de la Roche - Plan de la Roche

Fort de la Roche - Plan de la Roche

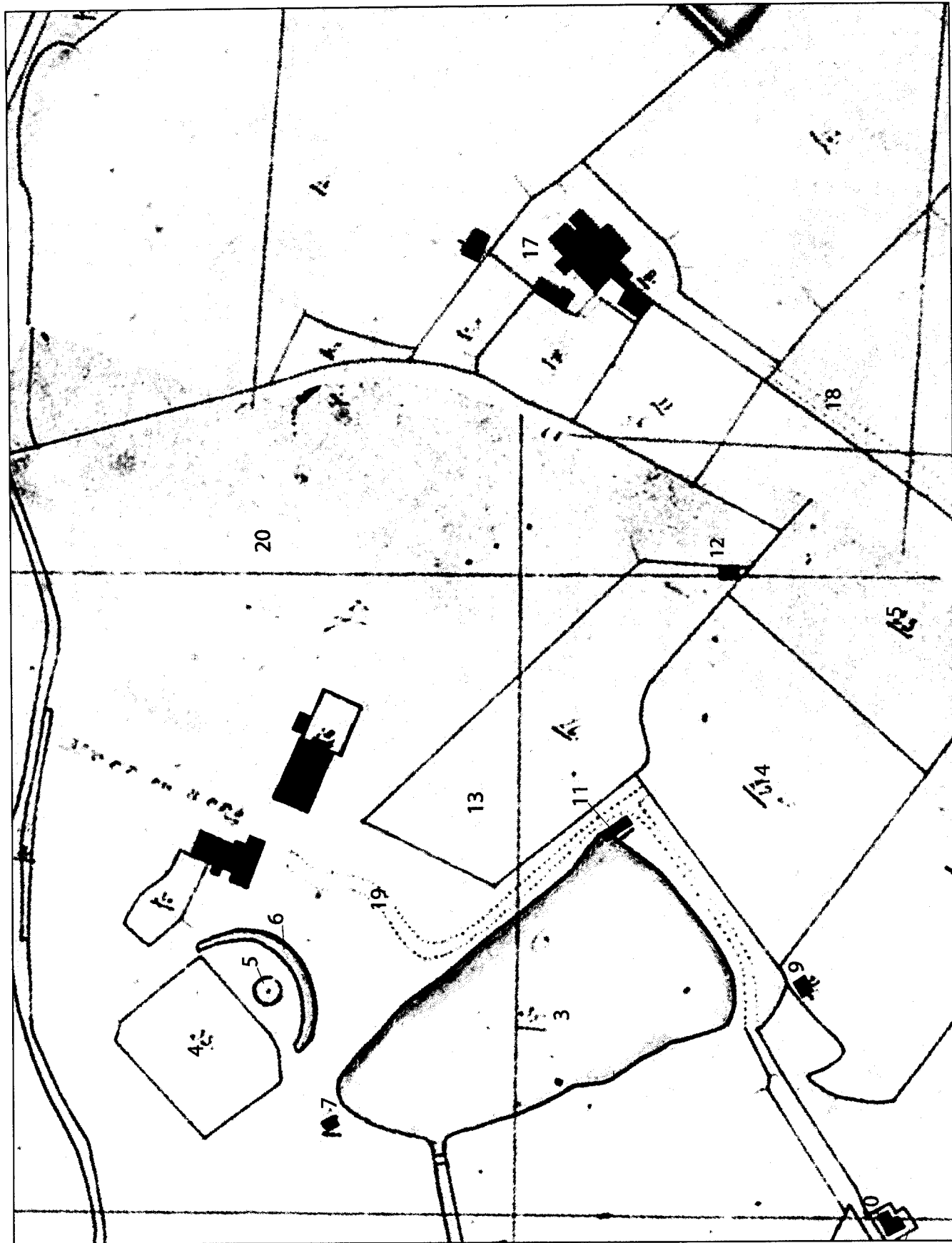
Afbeelding 5

KADASTRALE MINUUT BLOEMENDAAL-NOORD. NAURTZ, 1826.

(De rode vlakken zijn voor dit rapport geaccentueerd en betreffen locaties van bebouwing die ook al op de kadastrale minuut van 1813 voorkomt)

Legenda plattegrond 1826.

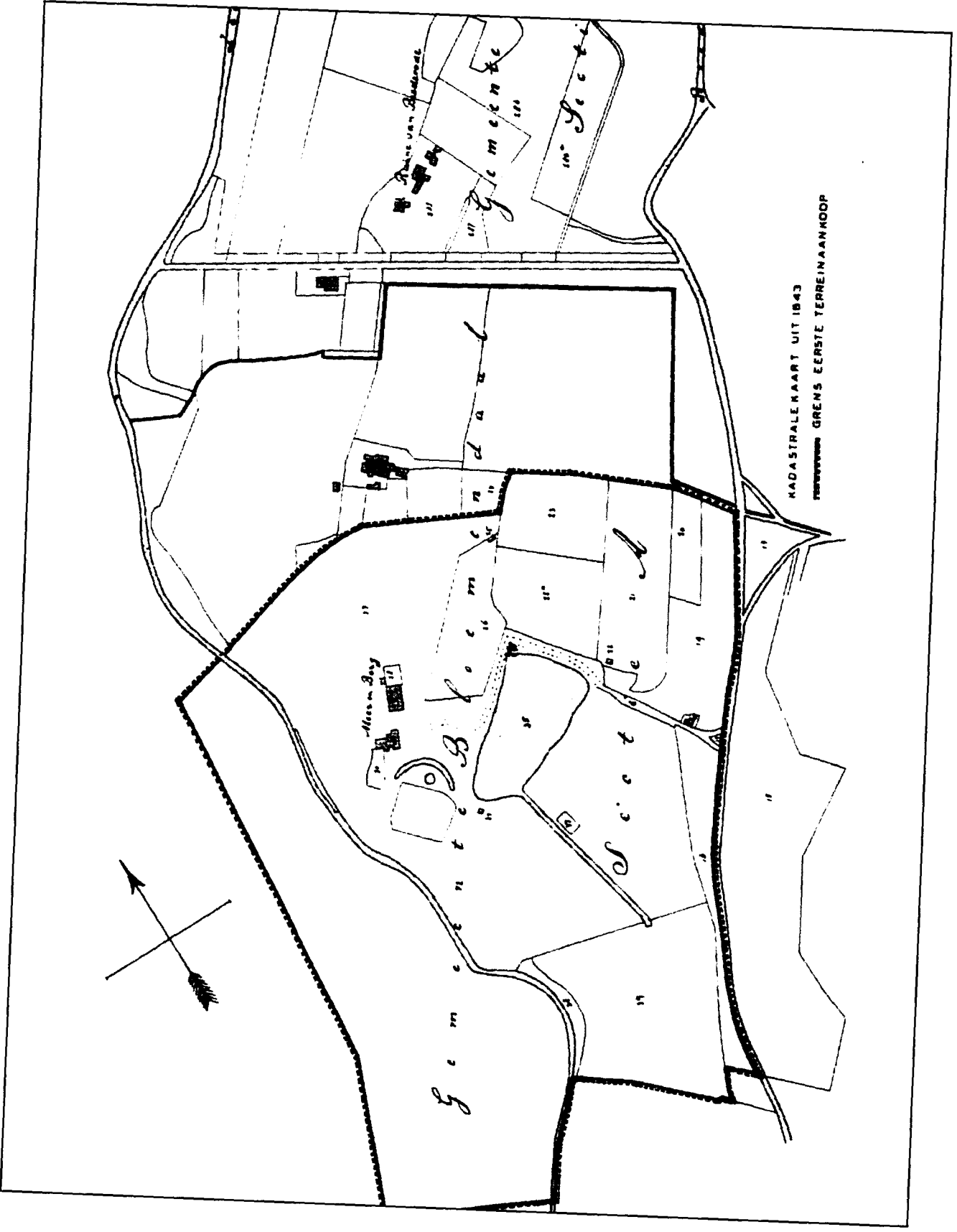
- 1: Meer en Berg - woonhuis met boomgaard**
- 2: koetshuis met stal, erf en bleekveld**
- 3: meertje met boothuis**
- 4: boomgaard**
- 5: vijverkom**
- 6: sloot**
- 7: koepeltje**
- 8: --**
- 9: stal**
- 10: huis met erf**
- 11: botenhuis**
- 12: broeikas**
- 13: tuin**
- 14: weide**
- 15: weide**
- 16: weide**
- 17: Bloemendaals Begin - hofstede met bijgebouwen**
- 18:: oprijpad Bloemendaals Begin**
- 19:: oprijpad Meer en Berg**
- 20: bos**

Afbeelding 6

KADASTRALE MINUUT UIT 1843.

Ten noord-oosten van de grens van de eerste terreinaankoop is Bloemendaals Begin ingetekend temidden van de kavelstructuur, die is terug te voeren tot 1599 (zie noord-oosthoek van afbeelding 3).

KADASTRALE KAART UIT 1843
----- GRENS EERSTE TERREINAANHOOP

Afbeelding 7

PLATTEGROND VAN MEERENBERG. 1911 – BRUIKLEEN MUSEUM HET DOLHUIS HAARLEM.

De blauwe lijnen zijn waterlopen, die oude kavelpatronen volgen.

Legenda plattegrond 1911

1: Meerzicht

2: Koetshuis

3: meertje

4: boomgaard

5: parkopzichter

6: sloot

7: Meerenberg II

8: --

9: schuur

9: broeikas

10: gasfabriek

11: - - - - - treinspoor

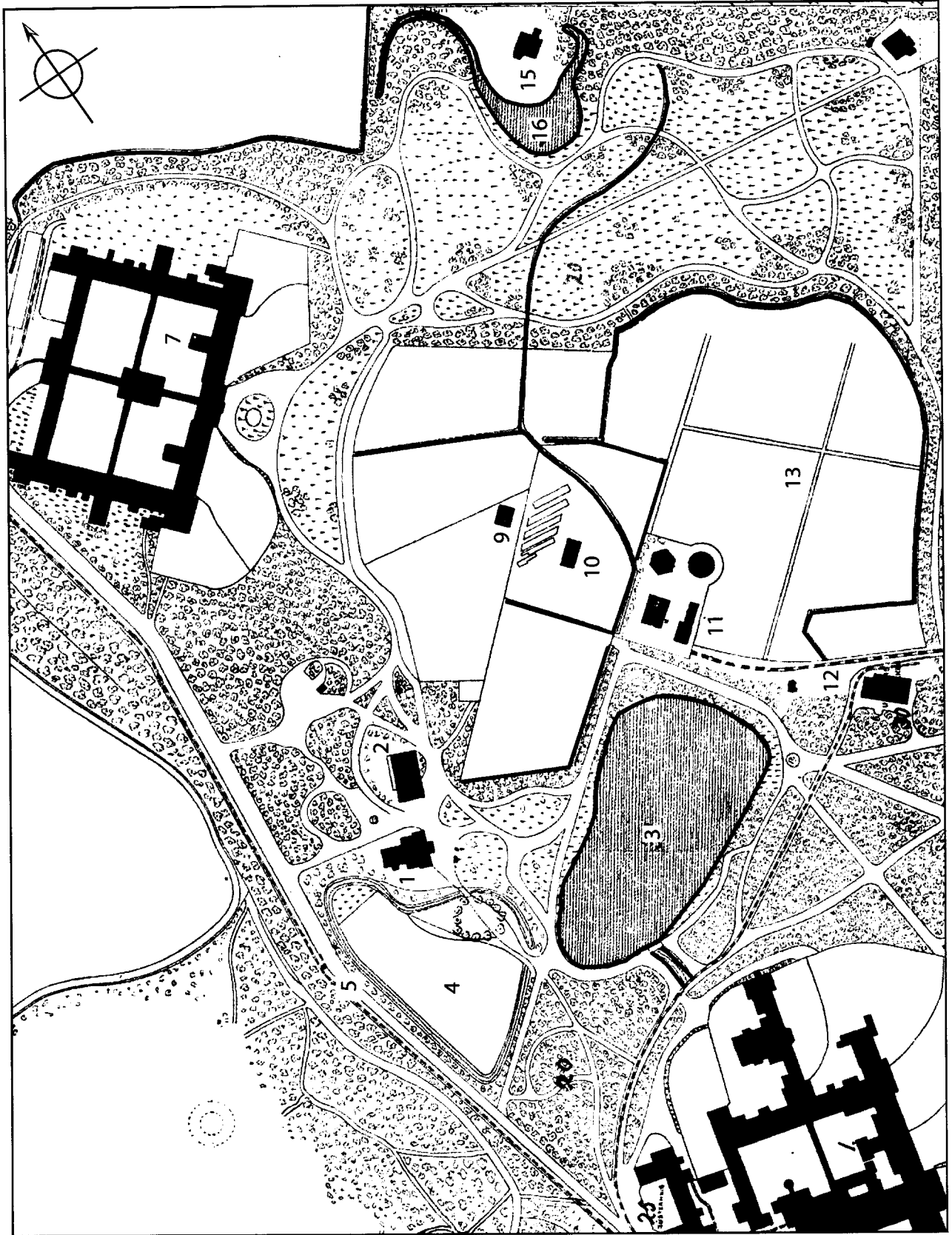
12: fruit en groentetuin

13: --

14: Bloemendaals Begin – dokterswoning

15: vijver

16: park

Afbeelding 8

PLATTEGROND PSYCHIATRISCH ZIEKENHUIS 1995.

De blauwe lijnen zijn waterlopen, waarvan er enkele overeenkomen en enkele zijn gewijzigd sinds 1911.

Afbeelding 9

GRENSKAART TUSSEN VELSEN EN AELBERTSBERG UIT 1732. ARCHIEF VOOR KENNEMERLAND. HAARLEM.

Op deze kaart is sprake van Bloemendaals Begin, ten zuiden van de gebiedsgrens met Velsen. Dit in tegenstelling tot de meeste kaarten van dit gebied, die Meer en Berg aanduiden en Bloemendaals Begin achterwege laten.

Afbeelding 10

PLATTEGROND MEERENBERG 1949 - BRUIKLEEN MUSEUM HET DOLHUIS HAARLEM

Op de kaart zelf staan de functies van de gebouwen aangegeven. In het 'hertenkamp' staat de doktersvilla Bloemendaals Begin intekend.